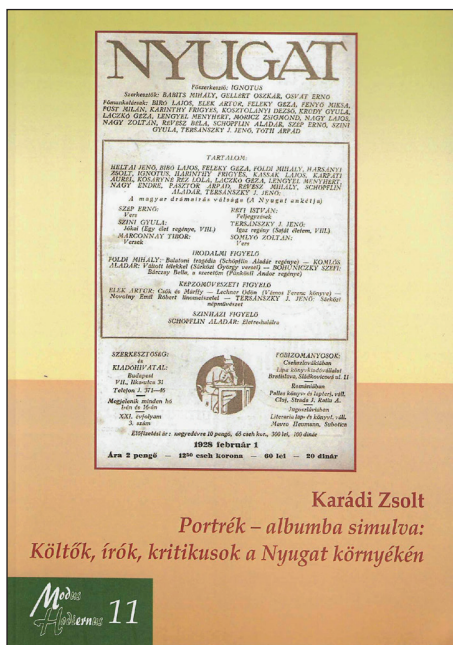

Portrék – albumba simulva

Karádi Zsolt új kötetéről

„Minden szál hozzá vezetett, és minden szál tőle vezet, a magyar szellemi életnek ő a sugárzási központja.” Talán nem túl merész Szerb Antalnak ezt az Arany Jánosról írt találó megállapítását továbbgondolni és a *Nyugat* folyóiratra vonatkoztatni: egyrészt ugyanis – mint közismert – a *Nyugat* nyitott szemléletmódjával a világlátásoknak és a stílusoknak a legkülönbözőbb változatait fogadta magába, másrészt pedig nemcsak saját korában, hanem napjainkig felmérhetetlenül termékeny hatást fejtett ki. Nem csoda, hogy a tudományok művelői között is sokan vannak (vagyunk), akik ennek az irodalmi fókusznak, gyújtópontnak a bűvöletében élünk. Pontosabban szólva: olvasunk, kutatunk és megpróbáljuk mindig új szempontokkal megközelíteni, interpretálni a *Nyugat* örökségét. Ebben a kutatási irányban különösen kiemelkedő teljesítmény Karádi Zsolt munkássága: ezt korábbi számos tanulmánya, kötete mellett az itt ismertetendő tanulmánygyűjtemény is pontosan tanúsítja.

A kötet a szerző elmúlt tizenöt évben keletkezett tanulmányaiból ad válogatást, tizennégy tanulmányt. Ezek témaválasztását a szerzői előszó szerint részben a szűkebb pátria hagyományainak felhajtóereje, részben személyes vonzódások befolyásolták. A személyes vonzódások közül a fent említett „nyugatosság” mellett meg kell említeni a szerző affinitását az irodalom és a színház határterületeinek analíziséhez, ezen belül nem utolsósorban a színírálatok-

hoz. Az e gyűjteményben is jól tükröződő tágas tudományos érdeklődési körébe beletartozik továbbá a komparatiztika, a fotó- és médiaelmélet, a feminista kritika, a kultusz kutatás, valamint a színház- és a sajtótörténet.

A két nagy fejezetbe rendezett tanulmányok első, *Költők, írók* című egységének nyitó dolgozata a *Szeecesszió és szimbolizmus között: Czöbel Minka és a Donna Juanna*. A dolgozat a szakirodalom vonatkozó főbb megállapításainak tömör összefoglalása után saját koncepciót kibontva elemzi az anarcsi költőnő regényes költeményét (mások szerint drámáját). Karádi két fő irányból indul

el analizisében: egyrészt a műfaj, másrészt a gondolatosság felől. Konkrétabban: azt vizsgálja, mennyire célszerű a *Donna Juannát* drámának nevezni, illetve arra keresi a választ, hogy milyen filozófiai összefüggések között helyezhető el és értékelhető a mű.

Szintén a magyar líratörténet (mondhatni, sajnálatos módon) kevésbé figyelemre méltatott költőnőjének életművét közelíti meg újszerű módon a második, „*Miért jársz e földön árván, számkivetve?*”: *Czóbel Minka a boszorkány-dalai* című tanulmány. Filológiai adataival, jól választott szövegpéldáival és érzékeny, lényeglátó elemző gondolataival a dolgozat meggyőzően bizonyítja azt, hogy érdemes újraolvasnunk a nyugatosok közül többek között Adyra és Kosztolányira is ható, boldog-boldogtalan magányban élő, a buddhizmust, Schopenhauert, a francia és német irodalmat egyaránt jól ismerő, nagy műveltségű „anarcsi boszorkány” életművét, hogy élénk tünjőn, „számos elemében miként teremtett megkapóan modern lírát”.

A szakirodalomban a „Holnap asszonyának” nevezett Miklós Jutka költői, fényképési és esszéírói munkásságát ismerteti meg az olvasóval a *Miklós Jutka redidivus* című tanulmány. Karádi szemléletesen mutatja be, hogy miképpen és miért zárult le hirtelen, különös módon a 16 évesen már tárcát publikáló, 19 esztendősen a *Budapesti Napló*ban verssel megjelenő, többek között Ady Endre és Schöpflin Aladár elismerését is kivívó költőnő irodalmi pályafutása 26 évesen. Az izgalmas és sok szempontból tanulságos életrajzi összefoglaló után a dolgozat második része Miklós Jutka – a szakirodalomban ezidáig nem idézett – Kaffka Margitról szóló esszéjét elemzi. Miklósnak ez a műve azért is figyelemre méltó,

mert – ahogyan ezt Karádi érzékenyen megfigyeli – tulajdon meggyőződésének, emberi-női törekvéseinek jelképét látta Kaffkában, akinek halála mintegy az ő művészi pályájának a lezárulását is jelentette.

Akik ismerik Karádi Zsolt kiváló fotóművészeti munkáit és a fotóművészet iránti mély tudományos érdeklődését, az *Arc és kép: A fotó szerepe az Ady-kultusz alakításában* című tanulmányt olvasva egyáltalán nem lepődnek meg azon, hogy mennyire szerencsés itt a témaválasztás, mennyire produktív a szerző és a téma találkozása. Rendkívül szakszerű, pontos, ugyanakkor élvezetes elemzést kapunk arról, hogy milyen módon járult hozzá Székely Aladár emberábrázoló művészete Adyról való tudásunkhoz és (a szó átvitt értelmében értett) Ady képünkhöz. Székely híres fotói mellett Szőnyi Lajosnak Ady halálakor készült két fényképét is értőn elemzi a tanulmány. (Az elemzett képeket a kötet *Képtár* című része tartalmazza.)

A *Móricz és Karinthy* című tanulmány már csak azért is érdemes lehet a külön figyelemre, mert – mint azt Karádi Zsolt is kiemeli – aligha lehet elképzelni két elmentesebb karakterű szerzőt, mint e két író. A vizsgálódás célja nem az életrajzi vonatkozások rekonstruálása, hanem izgalmasabb feladatot választva azokra a szövegekre fókuszál, amelyekben a halál közvetlen közelében Móricz kísérletet tesz arra, hogy – érzelmi megrendültségét nem szégyellve – megvonja a Karinthy-jelenség mérlegét.

Ugyancsak különleges és izgalmas témát fejtett ki a *Mikes, Juhász, Kosztolányi* című tanulmányban. Akí csak egyszer is látta a *Nyugat* címlapját, abban a folyóiratra gondolva bizonyára rögtön és élesen felidéződik a híres kép Beck Ö.

Fülöp Mikes érméjéről. (Az 1908-as január 1-jei első számtól a lap megszűnéséig mindig ott szerepelt a címlapon.) Mikes alakjának irodalmi, „nyugatos” ábrázolását Karádi Zsolt most azonban nem a képzőművészet felől, hanem Kosztolányi két szövegét, a *Mikes szól* című verset és a *Mikes Kelemen* című esszét, valamint Juhász Gyula *Mikes* című versét sokrétűen elemezve közelíti meg, a Kosztolányi- és Juhász-féle Mikes-portré eltéréseit is plasztikusan kiemelve.

A „*Nyugat franciája*”: *François Gachot* című tanulmány azt vizsgálja, hogyan is lett az 1924-ben tanárként Magyarországra került francia fiatalemberből a „*Nyugat franciája*”. E vizsgálat keretében mindenekelőtt azt mutatja be, hogy a folyóirat története szempontjából különleges, számtalan ellentmondással terhelt 1925 és 1935 közötti évtizedben milyen írásokkal jelentkezett Gachot a lap francia irodalmat, művészetet népszerűsítő rovatában, emellett azonban kitekint Gachot más, a *Nyugattal* való kapcsolat szempontjából fontos szövegeire is, például az *Arion* számára az 1970-es években megjelent emlékezése.

A kötet első egységének záró dolgozata *A protestáns Áprilyt* mutatja be, a költő 1934-ben a *Protestáns Szemlében* megjelent *A zsoldárfordító* című, Szenczi Molnár Alberttről írott esszéjének és az először 1936-ban, ugyancsak a *Protestáns Szemlében* publikált *Kálvin 1535* című költeményének részletes elemzésével, emellett az idetartozó életrajzi vonatkozásokra és más művekre is kitekintve.

A *Kritikusok* portréit tartalmazó, második fejezet első tanulmánya, „*A rendezés jó volt...*”, Krúdy Gyula *Debreceni Ellenőrben* megjelent színházi témájú írásait mutatja be. A filológiai szempontból már önmagában is értékes dolgozat érté-

két külön is emeli az, hogy fontos hozzájárulás a Krúdy-életmű arányosabb, teljesebb leírásához: ti. az irodalomtörténeti szakirodalom kevés kivétellel csak az író szépirodalmi munkásságát tárgyalja, a publicisztikáiról igen kevés szó esik. Így Karádi témaválasztása és a téma alapos tárgyalása fontos hozzájárulás a Krúdy-kutatásokhoz. Emellett persze nem lényegtelen erénye az is a dolgozatnak, hogy eleven, hiteles képpel járul hozzá a korabeli színházi világ megismeréséhez.

Témáját tekintve szervesen illeszkedik az előző tanulmányhoz *A „nemzet katedrálja”: Adalékok Ady Endre színházi témájú írásaihoz (A debreceni korszak)* című dolgozat. Az Ady színikritikáira vonatkozó szakirodalom áttekintése után a pályakezdő újságíró első esztendejének (1899) színikritikáit veszi szemügyre Karádi, különös tekintettel arra, hogy miképpen írt az ifjú Ady a színészi teljesítményekről. (A tanulmány címe egyébként arra utal, hogy Ady debreceni színibírlatainak nagy részében érvényesül „a színpad a nemzet katedrálja” elv.)

A kötet következő két írása a *Nyugat-korszak* egyik vezető kritikusanak, Schöpflin Aladárnak a munkásságát mutatja be. A „...sohasem tartottam magam tudósnak...”: *Emlékezés Schöpflin Aladár* című dolgozat 2020-ban keletkezett, Schöpflin halálának 70. évfordulóján azzal a céllal, hogy felidézze, hogyan is látták a kortársak és az utókor a huszadik század egyik legjelentősebb kritikusanak alakját és munkásságát. A nagy ívű áttekintés gazdag forrásanyag alapján mutatja be azt, hogy Schöpflin miként is művelte az ún. „megértő kritikát”. De erről a legérdemesebb magának a szerzőnek az összegzését idézni: „Schöpflin Aladár kritikai-irodalomtörténeti kötetei máig mintát adnak toleranciáról, igye-

kezetről, józan ítélőerőről, lankadatlan cselekvőkészségről.” A következő tanulmány, a *Schöpflin és Móricz* – szélesebb irodalomtörténeti keretben elhelyezve – Schöpflin Aladárnak Móricz Zsigmond drámáiról a *Nyugat* hasábjain megjelent bírálatait analizálja. Ezeknek a szövegeknek a vizsgálata azért is ígér és nyújt komoly tanulságokat, mert Schöpflin kétségtelenül kiválóan ismerte Móriczot, a *Hét krajcár* átütő sikerétől, azaz 1908-tól végigkövette az író pályáját; kritikusként pedig pontosan látta, mélyen átértézte és értékelté Móricznak a színház meghódításáért, a színpadi kifejezési formáért folytatott küzdelmét.

A *Móricz Zsigmond színikritikái és színezőportréi* című tanulmányban elemzett különféle műfajú színházi tárgyú írások, ahogy Karádi Zsolt is megállapítja, „pregnansan mutatják Móricz Zsigmond rendkívül gazdag írói világának egy izgalmas szeletét. Azt, amelyben a színház teljesen soha meg nem hódítható világát vallatja szenvedélyesen”.

A *magányos kritikus: Néhány esetvonalás Kárpáti Aurél arcképéhez* a magyar színházkritika egyik ma már kevésbé ismert, de jelentős alakját idézi meg oly módon, hogy egyik, a *Nyugat*-ban öt részben közölt opusza alapján (kiegészítve ezt egyéb írások vizsgálatával) körüljárja azt a kérdéskört, hogy mit is gondolt a szerző a kritikáról, illetve a kritikusról. Az újraolvasás egyben adalékokat nyújt a szerzői oeuvre újraértékeléséhez.

A tanulmányok sorát francia nyelvű összefoglaló (*Résumé*) követi, majd a gyűjteményben szereplő írások első megjelenésének adatai. Külön kiemelendő a rendkívül érdekes és gazdag képtár, amely kiváló minőségű, jól válogatott fotókkal illusztrálja, illetve nem egy esetben alátámasztja, igazolja (lásd pl. az *Arc*

és kép: A fotó szerepe az Ady-kultusz alakításában című tanulmányt) a dolgozatok szövegében kifejtetteket. Az eligazodást, (vissza)keresést segítő, tehát igen hasznos, precíz *Névmutatót* Kövesdi Ágnes állította össze. A kötetet a szerző munkásságát bemutató rövid összefoglaló zárja. A paratextusok közül itt említendő még a kötetet kiadó Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület elnökének, Mercs István irodalomtörténésznek a *Képpontokból pontos képek* című előszava.

A kötet több tanulmányában is utal Karádi Zsolt olyan párhuzamokra, amelyek a műelemző, a kritikus és az általa bemutatott alkotó személyisége, életműve között mutatkoznak. A fent ismertetett munka esetében sincs ez másképp: nem egy közös vonás fedezhető fel a tanulmánykötet írója és az általa bemutatott szerzők között. Ezért végezetül, összegzőképpen én is hadd mutassak rá egy ilyen párhuzamra. Karádi idézi Keresztury Dezső jellemzését Schöpflin Aladáról, miszerint annak sokoldalú érdeklődése, eleven fogékonysága, udvarias türelme és páratlan tárgyszeretete alkalmassá teszik arra, hogy különböző jelenségeket elfogulatlanul szemügyre vegyen és hitelesen értelmezzen. Ezek a kiváló kutatói erények, kritikusai tulajdonságok, mint a jelen kötet bizonyítja, kétségtelenül érvényesek Karádi Zsoltra is. Ezért is tanulságos és érdemes kézbe venni jelen munkáját – amelyet, reméljük, hamarosan újabbak követnek.

KARÁDI ZSOLT: *Portrék – albumba simulva. Költők, írók, kritikusok a Nyugat környékén.* Nyíregyháza, 2021. Móricz Zsigmond Kulturális Egyesület, 237 p. / Modus Hodiernus, 11.) /

PETHŐ JÓZSEF